

НОВИ ИЗСЛЕДВАНИЯ, ПОСВЕТЕНИ НА 130-АТА ГОДИШНИНА ОТ СМЪРТТА НА НЕОФИТ РИЛСКИ

Наследството на отец Неофит Рилски: изкуствоведски, богословски и филологически аспекти. София, 2012, 319 с., ISBN 978-954-8594-32-5

В сборника „Наследството на отец Неофит Рилски: изкуствоведски, богословски и филологически аспекти“ са публикувани материалите от научната конференция, посветена на 130-годишнината от смъртта на Неофит Рилски. Съставители и научни редактори са Светлана Куюмджиева, Иван Желев, Румяна Дамянова, Елена Узунова и Елисавета Мусакова. Книгата съдържа 26 статии на изследователи от различни академични институции у нас и в чужбина, сред които са БАН, Софийският университет, Националната библиотека в София, Пловдивският университет, Шуменският университет, Югозападният университет, Националната художествена академия, Новият български университет, Манчестърският университет (Англия), Университетът на Западна Македония (Флорина/Солун).

Сборникът предлага нов прочит на делото на Неофит Рилски, базиран на съвременното състояние на българската хуманитаристика. Той включва редица приносни изследвания, които поставят нови проблеми за разреша-

ване пред учените. Изнасят се неизвестни досега факти, които обогатяват знанието ни за Българското възраждане. Интердисциплинният характер на сборника, в който участват специалисти изкуствоведи, езиковеди, литературоведи, богослови, философи и историци, дава възможност на читателя да се запознае с взаимно допълващи се мнения по различни научни въпроси.

В статията си „Отец Неофит Рилски и неговото време“ Румяна Радкова отбелязва тясната връзка на живота и делото на големия възрожденец със специфичните условия в България през XIX в., когато българското общество преминава от Средните векове към Новото време, а ролята на културата в духовно-идеологическата и социално-политическата сфера нараства. С активната си просветителска дейност и енциклопедичната си осведоменост Неофит Рилски се превръща във фактор, определящ ускорението и посоката на промените в културния живот, консолидацията на формиращата се нация и укрепването на народностното съзнание.

Адаптирането на модерната нотно-музикална система, въведена от Цариградската патриаршия след 1814 г., към църковнославянските литургични текстове е обект на проучването на Светлана Куюмджиева „Отец Неофит Рилски и неговата музикална дейност“. В края на второто десетилетие на XIX в. изтъкнатият просветен деец оглавява музикалната дейност в Рилския манастир, където теорията и практиката на т. нар. „нова метода“ са въведени за първи път в България. Оригинални творби са композирани за всички части на богослужението. Така към 1840 г. е събран в съответни певчески сборници първият пълен нотиран песенен репертоар на църковнославянски, създаден в България, който покрива целия годишен цикъл. С това се слага край на неговото устно предание и фолклоризиране, гарантира се по-високо професионално равнище. Този репер-

тоар е бил въведен и в българското училище. Обучението по църковна музика бива включено в светското образование наравно със заниманията по предмети като математика, граматика, география и други.

Разбирането за елинофилството като важен фактор при изграждането на националните култури на пробуждащите се за нов политически и национален живот балкански народи през решителния за развитието им XIX в. лежи в основата на изследването на Кирил Топалов „Неофит Рилски и българското елинофилство“. Според автора великият български възрожденец заедно с други елинисти-елинофили на XIX в. представя един важен аспект на основния културно-исторически модел на епохата, чиито главни параметри се определят както от общата балканска историческа съдба, така и от изискванията на времето.

Иван Желев Димитров в статията си „Речниковото дело на о. Неофит Рилски“ характеризира първата половина на XIX в. като време на бързо развитие на образованието и литературата сред българския народ: иницира се създаването на училища от модерен тип, пишат се учебници, съставят се речници за по-лесно изучаване на чужди езици и четене на чуждоезична литература. Голям принос в това отношение има Неофит Рилски, който отделя дълги години от своя живот в работата си по съставянето на българо-гръцки и гръцко-български речник. За съжаление, неговият труд остава незавършен. Той обаче е важно свидетелство за по-добро разбиране на духа на времето и на идеите на видните възрожденски учители.

Под заглавие „Из архива на Неофит Рилски: Заветът на Неофит Рилски“ Елена Узунова обнародва пълния текст на личното завещание на Неофит Рилски, написано собственоръчно на 20 октомври 1875 г. и съхранявано понастоящем в Националната библиотека.

В „Характеристики на личността на отец Неофит Рилски според писмените му трудове“ Константинос Нихоритис оценява делото на възро-

денеца като връх на българо-гръцките духовни взаимовръзки в тяхната вековна история, която започва още през IX в. с въвеждане на славянобългарската писменост. Като специфична особеност на българските книжовници – автори и преводачи и през Средновековието, и през Възраждането – авторът определя отличното познаване на гръцкия език.

Във „Възгледи за развитието на българската църковна музика през Възраждането: йеромонах Неофит Рилски и хаджи Ангел Иванов-Севлиевец“ Стефан Хърков сравнява музиколожките концепции за музикална транскрипция (превод) на гръцки литургични текстове на църковно-славянски език на двама от най-известните представители в историята на българската музика през XIX в. Заключение на автора е, че двамата изтъкнати възрожденски композитори имат една и съща цел: да създадат и разпространят нотиран богослужбен репертоар на църковнославянски език, но пътищата за постигането на тази цел са различни. Неофит Рилски се фокусира върху чистотата на свещените текстове, докато Ангел Севлиевец акцентува върху мелодиите.

В публикацията си „Новооткрит рилски музикален ръкопис от XIX в.“ Георги Десподов изнася данни за неизвестна до този момент на науката музикална антология с литургични песнопения, преписана от монаха Ксенофонт – изтъкнат представител на Рилската певческа школа. Находката е от библиотеката на църквата „Св. Иван Рилски“ в Дупница. Голям интерес според автора представляват два свободни листа, вмъкнати в манускрипта, съдържащи апихими на всички гласове. Новооткритият документ е един от най-богатите рилски музикални ръкописи, известни до момента.

Опирайки се на редица предшествващи изследователи, измежду които П. Динев, комуто принадлежи първият в науката опис на оригиналните творби на Неофит Рилски, и Светлана Куюмджиева с нейните безспорни приноси към изясняване авторството на бележития ни възрожденец, Асен

Атанасов поставя въпроса за разграничаване на превод и творчество, като изтъква спорността на термина музикален превод („Авторските и преводните песнопения на отец Неофит Рилски“). Според него най-меродавен извор на информация за Неофитовите авторски и преводни творби е ръкопис НР 115. Въпреки това окончателното определение броя на оригиналните произведения на изтъкнатия възрожденски химнописец, включващи образци от различни жанрове, тепърва предстои.

В „Едно пътуване на Неофит Рилски“ Александър Куюмджиев лансира хипотезата, че Неофит Рилски лично е участвал в конструирането (1834–1837) и украсата (1840–1847) на новата главна църква на Рилския манастир. Според автора именно на него му били поверени от манастирското ръководство проучването, договарянето и контролирането на изографисването на храма. Тези непотвърдени предположения се базират на легендата, че той е подготвил основата на фреските. Ал. Куюмджиев допуска, че именно при пътуването на Неофит до Света гора през 1837 г. манастирското ръководство му възлага задачата да намери иконописци за новия храм. Очевидно мисията е завършила с неуспех, щом след завръщането му работата по зографисването на църквата била поверена на Д. Христов и К. Вальов.

Благовест Върбанов поставя на дискусиия т.нар. „художествен период“ на Неофит, през който е преминал като дете („Ролята на Банската школа в живота на йеромонах Неофит Рилски“). Авторът смята, че наставник на Неофит Рилски в иконографския занаят не е бил Димитър Молеров, както смятат много български изкуствоведи и учени историци, а неговият баща Тома Вишанов-Молера. Това заключение се опира на подробен анализ на оскъдните данни за живота на Неофит Рилски, Т. Вишанов и Д. Молеров. Вторият важен проблем, който занимава изследователя, е за ролята на иконографската школа във формирането на личността на Неофит Рилски.

В „Християнските духовни и нравствени принципи в просветната

дейност на йеромонах Неофит Рилски“ Костадин Нушев прави преглед на най-важните катехетически и педагогически трудове на Неофит Рилски. Анализирайки съдържанието на тези работи изследователят стига до заключението, че Неофит Рилски е бил ръководен от християнски образователен модел, съчетаващ вяра и наука.

В статията си „Пастирско-педагогическата дейност на йеромонах Неофит Рилски (основни насоки)“ Иво Янев припомня огромния принос на възрожденеца за развитието на модерна светска просвета у българите по модела на гръцките училища.

Вниманието на Пламен Петров („За човека, увековечен в картина или няколко бележки върху портрета на Неофит Рилски от колекцията на НХГ – инв. № II ж 43“) привличат някои неизяснени въпроси около прочутия портрет на Неофит Рилски от Захари Зограф. Единият въпрос е кой глобус е нарисувал художникът. Единодушно прието е, че това е глобусът, направен от ръцете на Неофит, който се пази днес в музейната колекция на Рилския манастир. След внимателно наблюдение обаче Пламен Петров установява, че става дума за различни обекти. Надписите върху глобуса от портрета са с гръцки букви, докато върху глобуса на Неофит са на руски език. Авторът коригира и някои други становища и „факти“, битували в академичните публикации върху портрета на Неофит. Той за първи път съобщава данни за архивна единица под инв. № 2060 от Българския исторически архив в Националната библиотека, представляваща геометричен фрагмент, получен от две окръжности. Въз основа на параметрите му и на една бележка върху него, изписана от ръката на Цвятко Недев (ученик и последовател на Неофит Рилски), Пламен Петров изказва предположение, че тъкмо това е образецът, ползван от Неофит за конструирането на неговия глобус.

След кратък преглед на наличната информация в интернет за Неофит Рилски статията на Татяна Илиева „Нов филиз на първотворната сила на българското слово“ представя резул-

татите от блицанкета, проведена сред ученици, студенти и граждани, сондираща осведомеността на съвременното ни общество за живота и делото на видния възрожденски просветител. Тревожната констатация за отчайващо слабата запознатост на българите от всички възрасти и социални прослойки с личността на Неофит Рилски провокира авторката да потърси различни начини за преодоляване на гибелната забравата.

В изследването си „Отец Неофит Рилски и житието на Константин-Кирил“ Мая Иванова съобщава малко известния факт за участието на Неофит Рилски в подготовката на първото издание на Пространното житие на Константин-Кирил. При престоя си в Рилския манастир през 1845 г. В. Григорович научава от Неофит за още един кодекс – Рилския панегирик, съставен от Владислав Граматик през 1479 г., който съдържа тази творба. Именно този препис използва и П. Шафарик, когато през 1851 г. публикува за пръв път Пространното житие на Константин-Кирил. Днес са известни два апографа на въпросния извор от Рилския манастир – един в сбирката на Григорович в Одеската национална научна библиотека и друг в сбирката на Шафарик в Националния музей в Прага. Авторката изяснява историята на тези преписи, като наблюдава върху опита на Неофит Рилски в преписването на стари ръкописи, който той придобива малко по-рано при запознанството си с Юрий Венелин и Васил Априлов.

Мая Райкова („Два новооткрити музикални ръкописа в Регионалния исторически музей – Габрово“) изнася данни за два неизвестни досега в науката музикални ръкописа. Единият ръкопис съдържа акатиста на св. Богородица с надпис „Неофит Рилски“. Номерата на 23-те страници, кондаците и икосите са означени с църковнославянски букви. Редовете са разкривени, почеркът е небрежен и крив, изобилстващ с правописни грешки. Всичко това дава повод на изследователката да предположи, че акатистът не е излязъл изпод ръката на Неофит Рилски, а е бил само негово притежа-

ние. Вторият манускрипт представлява добре запазена антология, писана през 1849 г. в Рилския манастир и носеща подписа на инок Георги от Дупница. Приема се, че ръкописът е излязъл изпод перото на един от учениците на Неофит Рилски

В съвместното си изследване „Неофит Рилски, Требник 4/28 от Рилската света обител и борбата на църквата срещу баенето и гаданието“ Аделина Ангушева, Маргарет Димитрова и Янко Димитров анализират препис на Неофит Рилски, съдържащ Номоканона при Великия требник, съсредоточавайки се върху онези правила, които осъждат народните магически практики. Статията поставя борбата на Неофит срещу врачуването в контекста на други по-ранни примери. Авторите свързват присъствието на тази тема в творчеството на Неофит Рилски с факта, че немалка част от живота му е протекла в Рилския манастир и Самоковско – места, където пропагандата срещу народното баятелство и лечителство е била силно развита.

Статията на Димитър Димитров „Преводи на песнопения от йеромонах Неофит Рилски и църковнославянското издание на Типика на Константин протопсалт“ се фокусира върху няколко кратки химна като антифони, тропари, кондаци, екзопостиларии, стихирите и др., преведени от Неофит Рилски и включени в славянското издание на Типика на Константин протопсалт, излязло в Цариград през 1853 г. Тези текстове не присъстват в руските църковнославянски издания на Минея и Триода, но са в употреба в Константинополския патриархат. Някои от тях са включени в различни по-късни български издания на Часослова, Евхология, антологии и пр. Други като антифоните, екзопостилариите и стихирите са игнорирани и повече не са се ползвали в България.

В „Сюжетът „Библиотека“ и пожарът в изследванията на Иван Шишманов и Юрдан Трифонов“ Елена Гетова набелязва сходствата и различията между изследванията на двамата големи учени в областта на Българското възрождане в интерпретацията

на въпроса за опожарените ценни български библиотеки. Наблюдението е извършено над представителни както за темата, така и за научните перспективи и методологии на двамата специалисти студии и статии. Част от изследователския интерес на авторката е изгубената библиотека на Неофит Рилски.

Сава Сивриев разглежда една от малкото запазени поеми на Неофит Рилски „Стихи Надгробни“ („Стихи надгробни... на Неофит Рилски“). Поемата е написана през 1829 г. като отзвук от убийството на Самоковския митрополит Игнатий Рилски от друговерци. Тя е намерена сред личните документи на нейния автор. Поемата е композирана от няколко по-малки стихотворни творби. В самото начало е изобразено окървавеното тяло на Игнатий Рилски. Следва неговият живот – митрополитът управлява своето паство с мъдрост и благочестие. Подобно на други поеми, написани по това време, Неофит представя случилото се в светлината на новомъченичеството от края на XVIII и началото на XIX в.

Статията на Славка Керемидчиева „Неофит Рилски в Копривщица“ е посветена на двугодишната образователна, духовна, литературна и обществена дейност на Неофит в този толкова важен за българската история, книжовност и култура средногорски град. Авторката представя духовния и физическия облик на големия възрожденски просветител въз основа на сведения на негови ученици и съвременници.

В изследването си „Неофит Рилски и спомоществателството през Възраждането“ Недка Капралова установява, че приносят на Неофит в тази сфера е изненадващо скромно. Той е спомоществател на осем заглавия, а две от неговите книги излизат с подкрепата на бъдещите читатели. Засага авторката оставя без обяснение слабата активност на изтъкнатия възрожденски просветител в спомоществателската дейност на Рилската обител.

Обект на разработката на Ива Трифонова „Речникът на Неофит Рилски *Словарь българско-гръцкій въ*

старытъ и новы нарѣчія или от А до Благоисправляю“ са подбрани части от големия лексикографски труд на видния ни възрожденски книжовник, които се пазят в научния архив на БАН.

В „Сънищата на о. Неофит“ Елена Тачева коментира 10 нощни съновидения, описани в дневника на Неофит Рилски през периода 1836–1845 г. Писмените свидетелства за сънищата в дневника се интерпретират в контекста на сънотълковната и пророческа литература от XIX в., влиянието на християнските печатни съновници, фолклорната традиция и мирогледа на Неофит. Направен е опит за интерпретация на биографичните данни на бележития възрожденец въз основа на описаните сънища.

Румяна Дамянова изследва някои емоции и емоционални опозиции в изповедните текстове на Неофит Рилски („Изповедните текстове на Неофит Рилски: емоционални опозиции и проекции“). Въз основа на неговото писмено наследство (автобиографична скица на 1864 г., дневник, кореспонденция, отделни риторични фрагменти или авторски въведения) сред доминиращите емоционални опозиции изследователката отделя гняв-радост и гняв-горест. Те създават своеобразна палитра от чувства, очертават психологическия профил на възрожденския човек, комуто не е чуждо колебание, страх, смях, огорчение, радост, горест. Анализът на картината на емоциите в творчеството на о. Неофит разкрива богатия спектър от чувства на българина от Възраждането.

В края на книгата са приложени цветни илюстрации, които допълват информацията от публикациите.

Тематичното разнообразие на включените в сборника статии е ярко отражение на многоплановостта на делото на Неофит Рилски. Няма съмнение, че това издание ще предизвика заслужен интерес не само сред специалистите, а и сред по-широки кръгове на българската общественост.

ТАТЯНА ИЛИЕВА

